

Передмова редактора

У 1906 р. в Київському літературно-науковому щомісячному журналі «Нова громада» (№№ 11–12) було опубліковано розлогий нарис Лесі Українки «Утопія в белетристиці»¹. Сам факт звернення письменниці до цієї непростой для висвітлення з літературознавчих позицій теми свідчить про глибокий інтерес до неї в тогочасному читацькому середовищі. Нарис присвячувався історії художньо-образного (літературного) відображення предковичної думи людини про щасливе й незахмарене життя в минулому, в майбутньому або й у теперішньому часі, але не тут, а десь інде, де людей не доймають турботи про хліб насущний, де вони очистились душею й помислами, побраталися і збудували Рай на своїй землі. Розпочавши з шумеро-вавилонських, перських, античних, а потім юдейських і християнських сказань та міфів, Леся Українка далі переходить до знакових белетристичних утопічних творів європейського письменства, починаючи з «Утопії» Томаса Мора, яка, власне, й дала назву цьому виду творчості, та завершуючи сучасними для письменниці Морісом Метерлінком та Анатолем Франсом. Проводячи короткий огляд книги А. Франса «На білому камені» («*Sur la pierre blanche*»), Леся Українка зокрема звертає увагу на такі міркування одного з персонажів цього твору про те, як належить писати утопії:

Утопія повинна малювати не те, що бажане,
а те, що може бути; утопіст повинен визволитись

¹ Передрук: Леся Українка. Зібрання творів у 12 томах. Т. 8. — К.: Наукова думка, 1977, с. 155–198.

від сучасної йому моралі і намагатися збагнути мораль прийдешню, залежну від прийдешнього ладу життя, і це не для яких «повчань» чи потіхи, а просто для шукання правди. Не слід заглядати в надто далеку прийдешність, бо то мало порушить сучасних нам людей. Утопіст мусить бути наготові прийняти всяку догану від сучасників, бо люди здебільшого не можуть стерпіти думки, що їх теперішня мораль не вічна, а згодом, може, вважатиметься неморальністю. Проте слід пам'ятати, що все ж в людській натурі є якийсь такий «незмінний фонд», що як він щезне, то зникне й саме розуміння про людину як про певний біологічний тип.

Хоча книжечка Дженніфер Гідлі про майбутнє написана через сотню літ після опублікування нарису Лесі Українки, і відтоді у футурології з'явилися такі теми, про які в той час ніхто й гадки не мав (штучний інтелект, трансгуманізм, глобальне потепління, єдиний просторово-часовий континуум тощо), проте її авторка, здається, немовби керувалася процитованими настановами нашої Лесі, а особливо переймалася отим «незмінним фондом», який дає надію в майбутньому зберегти в людині людину.

Свій нарис про утопію в белетристиці Леся Українка закінчила словами: «Хто відкриває прийдешність нашому почуттю, той поширює межі вічності нашої душі». З цієї книжечки читач довідається про багатьох видатних візіонерів, а також про їхні передбачення більше чи менше ймовірних близьких або далеких майбутностей. Залишається тільки пошкодувати, що невеликий обсяг книжечки не дав змоги авторці докладніше зупинитись на їхніх творах і доктринах.

Книжечка входить до серії «Дуже коротке введення», започаткованої видавництвом Оксфордського університету в 1995 р. з метою стислого й фахового

ознайомлення з найрізноманітнішими аспектами духовної культури — від історії та міфології стародавнього Єгипту й античної Греції до сучасних політологічних, культурологічних, фізичних та космологічних теорій. На час виходу цього українського перекладу видано вже понад 700 таких томиків, але, здається, це далеко не межа, оскільки надто вже нагальними є такі видання, які можна назвати «Вікіпедією для претензійного читача».

Хоча це й дещо збільшило обсяг авторського «дуже короткого введення», ми, все ж, для поживлення сприймання додали в нашому перекладі чимало ілюстрацій. Здебільшого — це портрети згаданих у тексті видатних учених-футурологів, філософів і літераторів, які писали на тему майбутнього. На відміну від пронумерованих авторських ілюстрацій, ці додатки подані без нумерації. У деяких випадках додані примітки, в яких повідомляються окремі важливі з нашого погляду деталі або пояснюються значення слів і термінів, які можуть бути невідомими для широкого загалу; інколи повідомляються також деякі цікаві, як нам видається, додаткові факти. Долучено також україномовні джерела до авторського переліку книг для додаткового читання.

* * *

Коли ця книга була вже майже повністю підготовлена до друку, її авторка надіслала до видавництва проникливу передмову до українського видання. Ми щиро вдячні їй і за розділений в ній біль нашого народу, що бореться за свою свободу, і за її непохитну віру у відродження України, котра ще відкриє світові його нові майбутності. На знак глибокої поваги ми публікуємо не тільки переклад, а й оригінал цієї передмови.

В.О. Тадеєв

Preface for Ukrainian translation of *The Future: A Very Short Introduction*

I dedicate this translation of “The Future: A Very Short Introduction” to the Ukrainian people for their courage, creativity and integrity, and particularly to President Volodymyr Zelenskyy, for his outstanding leadership in the face of Russian aggression and cruelty.

It is a very great honour for me to write this Preface to the Ukrainian translation of *The Future: A Very Short Introduction*.

When my book was first published in 2017, Ukraine was a sovereign nation with Russia occupying Crimea and parts of the Donbas region (around 7% of the Ukrainian territory). When Russia invaded Ukraine on 24nd February 2022 it quickly began occupying additional parts of Ukraine.

Within a month of the February invasion (22nd March 2022) Russia was occupying 27% of Ukrainian sovereign territory. By June 2022 Russia had completely destroyed at least six cities in the Donetsk and Luhansk oblasts: Volnovakha, Rubizhne, Popasna, Lyman and Sievierodonetsk and Mariupol (founded 1778, and with a pre-invasion population of almost half a million). By September 2022 Russia claimed it was annexing Donetsk, Kherson, Luhansk and Zaporizhzhia oblasts despite only occupying parts of those territories. By mid-2023 Russia had also severely damaged other cities, including Avdiivka and Bakhmut (founded 1571 with a pre-invasion population of 70,000 people).

The loss of life in Ukraine from the Russian invasion is difficult to accurately assess. What we do know is that tens

Передмова авторки до українського видання книги «Майбутнє: дуже коротке введення»

Я присвячую цей переклад своєї книги «Майбутнє: дуже коротке введення» українському народові за його мужність, винахідливість та доброчесність і зокрема президентові Володимиру Зеленському за його видатне лідерство в умовах російської агресії та жорстокості.

Для мене було дуже великою честю написати цю передмову до українського видання книги «Майбутнє: дуже коротке введення».

У 2017 році, коли моя книга вперше побачила світ, Росія вже окупувала Крим і частину Донбасу суверенної України (а це близько 7% території). Після вторгнення 24 лютого 2022 року почалося захоплення й інших частин.

Упродовж першого місяця повномасштабної війни (до 22 березня 2022 року) Росія окупувала 27% української суверенної території. До червня 2022 року вона повністю знищила щонайменше шість міст у Донецькій та Луганській областях: Волноваху, Рубіжне, Попасну, Лиман, Сєверодонецьк і Маріуполь (заснований у 1778 році з населенням до вторгнення майже півмільйона осіб). До вересня 2022 року Росія заявила про свою анексію Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей, хоча контролювала лише частину цих регіонів. До середини 2023 року внаслідок дій Росії зазнали значних руйнувань й інші міста, зокрема Авдіївка та Бахмут (заснований у 1571 році з населенням на момент вторгнення 70 тис. осіб).

Кількість людей в Україні, що стали жертвами російського вторгнення, важко точно оцінити. Ми знаємо,

of thousands of Ukrainians have lost their lives, when we include both Ukrainian soldiers and civilians, and even one death is one too many. Over six million Ukrainians have left Ukraine as refugees, while another three to four million Ukrainians have been displaced within Ukraine since the invasion began. Furthermore approximately 20,000 Ukrainian children have been abducted by Russia, been forced into Russian citizenship, 're-educated', and some illegally 'adopted' by Russians, making return to their families very difficult. Less than 400 of these children have been recovered and returned to their families in Ukraine. A horror story.

In spite of all this tragedy, loss and grief on a daily basis, Ukraine continues to struggle valiantly to reclaim its territories, and after almost three years has succeeded in liberating at least one third of the territory taken by Russia in the first month of the war. The Ukrainians, being both outnumbered and outgunned, have achieved all this through their courage, creativity, resourcefulness and sheer strategic genius, despite being given "too little too late" by some Western allies.

In an ironic twist, in August 2024, Ukraine counter attacked the Russian Federation territory of Kursk oblast, capturing over 1,200 square kilometres and almost 100 villages. In Kursk the Ukrainian military have captured hundreds of Russian soldiers, enabling Ukraine to 'replenish the exchange fund' to bring home Ukrainian prisoners of war.

To support and encourage his people in the face of such catastrophic loss, President Zelenskyy goes online every single evening to speak to his people, and report to them what has happened and to share what he can of the military's plans for victory. He is widely regarded in the world

що загинули десятки тисяч українців, як військово-службовців, так і з цивільного населення, хоча навіть одна смерть — це непоправна втрата, якої не мало би бути. Від початку повномасштабного вторгнення понад 6 мільйонів українців стали біженцями, покинувши Україну. До цього потрібно додати ще 3–4 мільйони внутрішньо переміщених осіб, які також були змушені залишити свої домівки. Крім того, Росія викрала близько 20 000 українських дітей, яких змусили прийняти російське громадянство і пройти «перевиховання», а деяких з них незаконно «всиновили» росіяни, що ускладнює їхнє повернення до своїх родин. Лише менш ніж 400 з цих дітей вдалося знайти і повернути до їхніх рідних в Україні. Усе це — жахливі події.

Проте незважаючи на всі трагедії, втрати і страждання, яких з кожним днем стає все більше, Україна продовжує відважно боротися за повернення своїх територій і впродовж останніх майже трьох років зуміла звільнити щонайменше третину земель, захоплених Росією в перший місяць повномасштабної війни. Українці, поступаючись ворогу кількісно і за озброєнням, досягли цього завдяки своїй мужності, інтелекту і винахідливості, а також справжнім стратегічним талантам, попри те, що деякі західні союзники допомагали «занадто мало і занадто пізно».

За іронією, в серпні 2024 року Україна здійснила контратаку на російську територію в Курській області, захопивши понад 1200 квадратних кілометрів з майже сотнею населених пунктів. На Курщині українські військові взяли в полон сотні російських солдатів, що дало змогу Україні «поповнити обмінний фонд» для повернення українських військовополонених.

Для того, щоб підтримати й підбадьорити народ у час таких катастрофічних втрат, президент Зеленський щовечора звертався до людей через Інтернет, повідомляючи про хід подій і про ті плани на майбутнє для

as the greatest national leader of the 21st Century, an assessment that I wholeheartedly agree with.

In this Preface I can only give the briefest of summaries, leaving out the terror, the tragedy, and trauma inflicted on Ukrainians for almost three years. A new report suggests that 80% of Ukrainian children suffer from post-traumatic stress disorder. Is it any wonder?

But this is a book about the future, so why am I focusing on what has happened and the state of play today. Quite simply because we need to understand the past and present in order to create the most informed future visions, before we can design and create the future we want. For Ukraine to create the best possible future for itself, Ukrainians need time to digest the damage and destruction visited upon them, to go through the stages of grief about what has been lost, and to allow space for the Ukrainian phoenix to rise from the ashes.

I will now share a personal vision of what might be possible for Ukraine's future, in the best of all possible worlds. But first, I would like to quote from leadership expert, Earle de Blonville, on how Ukraine is creatively redesigning the conduct of a just war.

“Putin’s war on Ukraine is a demonstration of Russia’s past, which places no value on its people, holding them endlessly expendable. While this strategy worked for Stalin against Germany in WWII, it has failed Putin throughout the current Ukraine war, preventing Russia from participating effectively in the current era.

Conversely, President Zelenskyy has redefined contemporary asymmetrical warfare to assert dominance against an overwhelming adversary. In achieving this, he has helped reshape the world’s understanding of the vital strategy of placing intelligence, creativity,

забезпечення перемоги, про які тоді можна було говорити. У світі багато хто вважає його найвидатнішим державним діячем ХХІ століття, і я цілком з цим згодна.

У цій передмові я можу зафіксувати лише стислі відомості, які й близько не охоплюють усього того жаху, трагедій і травм, що були завдані українцям за майже три роки повномасштабної війни. Згідно з останніми даними, 80% українських дітей страждають від пост-травматичного стресового розладу. Та хіба це дивно?

Але моя книга про майбутнє. Чому ж тоді я так зосереджуюсь на тому, що вже сталося, і на теперішній ситуації? Тому, що для створення найбільш обґрунтованих візій майбутнього, перш ніж ми почнемо проєктувати і втілювати у життя бажане майбутнє, нам потрібно осмислити минуле й теперішнє. Для того, щоб Україна змогла створити для себе найкращу з можливих майбутностей, українцям потрібен час, щоб досягнути завдані збитки та руйнування, пройти через скорботи за втраченим і дати змогу українському феніксу відродитися з попелу.

Перш ніж поділитися особистим баченням того, яким є найкращий з можливих варіантів майбутнього для України, я процитую слова відомого експерта з розвитку лідерства Ерла де Блонвіля про те, як Україна винахідливо трансформує способи ведення справедливої війни.

«Війна Путіна проти України — це свідчення того, що Росія перебуває в минулому, де людина нічого не варта і вважається просто витратним матеріалом. Хоча ця стратегія і допомогла Сталіну перемогти Німеччину в Другій світовій війні, проте вона підводить Путіна під час теперішньої війни в Україні, не даючи змоги Росії ефективно функціонувати в сучасну епоху.

На противагу цьому, президент Зеленський по-новому організував сучасну асиметричну війну для забезпечення домінування над сильнішим

courage, loyalty and full-depth humanity at the interface of national identity and the creation of international leadership.

In essence, Ukraine... has reinvented the future of war, and hence international relationships, by showing that democracy, peace and shared prosperity are essential if the world is to survive the existential threats of climate crisis.”

And now, what might we dare to envision for the future of Ukrainian cities and cultural life after victory?

Without wanting in any way to diminish the pain, the loss, the devastation, and grief, of having several of your cities bombed into oblivion, might there be a silver lining? In the case of cities built or developed during the Soviet Era, can it be reframed as a final closing of the door to much that survives from that past era?

In Chapter Six, where I discuss the grand global futures challenges, I refer to the “old urbanization” which was driven by industrialization and globalization, both motivated by the desire for economic growth. I contrast this with the “new urbanization” or new urbanism. The key drivers of the new urbanization include sustainability, and the creativity to build a sustainable, post-industrial urbanism that values people and planet over profit. There are some examples of this, but I believe Ukraine could be a flagship.

With the funding for restoration that will come from frozen Russian assets, Ukraine will be in a position to imagine, design, and build truly creative, innovative, sustainable cities that could be models for what the world needs in a climate-threatened, post-carbon world. Ukraine has already shown in its conduct throughout the Russian invasion that it is hugely creative, and it values its people over anything else.

противником. У процесі досягнення цієї мети він допоміг світу зрозуміти сутність тієї життєво важливої стратегії, що інтелект, винахідливість, мужність, вірність, справжня людяність лежать в основі національної ідентичності і творення міжнародного лідерства.

По суті, Україна... переосмислила майбутнє війни, а отже, й міжнародних відносин, продемонструвавши, що демократія, мир та загальний добробут мають значення, якщо світ планує вижити в умовах екзистенційних загроз кліматичної кризи».

А тепер, що ми можемо собі уявити про майбутнє українських міст і культурного життя в Україні після перемоги?

Не применшуючи жодним чином болю, втрат, спустошень та горя від бомбардувань багатьох міст аж до їхнього повного знищення, чи можемо ми все ж говорити про промінь надії? У випадку міст, які виникли або були розбудовані за радянських часів, чи не можна відбудувати їх так, щоб назавжди залишити позаду якомога більше з тієї минулої епохи?

У шостому розділі моєї книги, де мова йде про грандіозні виклики глобальних майбутностей, я опишу «стару урбанізацію», рушійними силами якої були індустріалізація та глобалізація, що базувалися на прагненні до економічного зростання. Я проти-ставляю їй «нову урбанізацію» або новий урбанізм. Головними рушійними силами цієї нової урбанізації є сталість та креативність, котрі необхідні для формування сталого постіндустріального урбанізму, для якого людина і планета загалом важливіші за прибутки. Існує лише декілька позитивних прикладів таких трансформацій, але я вірю, що Україна може стати лідером у цьому починанні.

Завдяки коштам на відновлення, які надійдуть із заморожених російських активів, Україна зможе вимріяти, спроектувати і побудувати справді креативні, інноваційні та екологічні міста, які стануть зразками

The creative redesign of Mariupol and Bakhmut for example, just to name two destroyed cities, could potentially attract some of the world's greatest futures-focused architects, urban planners, landscape architects and cultural transformers, from both inside and outside Ukraine.

While Ukraine has been under siege from Russia, the wider world across Western Europe, southern USA, Canada, South America, and Australasia have been getting catastrophically battered by runaway climate crisis. The inability of world governments to see the need to end subsidies to fossil fuel giants is akin to the inability of some western governments to support Ukraine to strike Russian military targets within Russia. This head-in-the-sand approach is causing so much widespread damage in so many places that when the global fossil fuel oligarchs are finally stopped, there will be masses of post-crisis rebuilding to do.

I believe that Ukraine will achieve victory soon. And I see Ukraine as being in a prime position to be not only a leader in 21st century human-centred warfare, but in the design of sustainable cities, public transport, education, and the democratization of technology.

And I believe Ukrainians will accomplish all this as they've conducted their defence against Russia, with creativity, humility, integrity, and by putting humanity first.

Slava Ukraini! Heroiam slava!

*Jennifer M. Gidley, PhD
October, 2024*

того, що потрібно світу в умовах кліматичних загроз і необхідності декарбонізації. Своїми діями під час російського вторгнення Україна вже продемонструвала надзвичайну креативність і те, що людина для неї є найбільшою цінністю.

Зокрема, інноваційне відновлення і перебудова зруйнованих Маріуполя і Бахмута здатне привабити найвидатніших, зорієнтованих на майбутнє світових архітекторів, урбаністів, ландшафтних архітекторів та культурних реформаторів як з України, так і з-за кордону.

У той час, як Україна зазнає постійних атак від Росії, увесь світ, включаючи Західну Європу, південь США, Канаду, Південну Америку та Австралію, катастрофічно потерпає від неконтрольованої кліматичної кризи. Нездатність світових урядових інституцій усвідомити потребу припинити субсидування гігантів індустрії викопного палива схожа на неспроможність деяких західних лідерів підтримати Україну в нанесенні нею ударів по військових цілях на території Росії. Цей «страусовий» підхід завдає настільки великої шкоди в багатьох частинах світу, що коли глобальні олігархи в галузі викопного палива будуть, нарешті, змушені зупинитися, доведеться докладаати великих зусиль для посткризового відновлення.

Я вірю, що Україна невдовзі здобуде перемогу. І я бачу Україну не лише світовим лідером у сфері ведення війни ХХІ століття, в якій головною цінністю є людина, а й у створенні сталих міст, громадського транспорту, освіти і демократизації технологій.

Я вірю, що українці досягнуть усього цього так само, як вони побудували свою оборону проти Росії, — винахідливо, скромно, порядно і ставлячи людяність на перше місце.

Слава Україні! Героям слава!

*Дженніфер М. Гідлі, докторка філософії
Жовтень, 2024 р.*

Вступ

Представлення «майбутнього»

Майбутнє, яке нас очікує, загрожує самому існуванню людини як біологічного виду. Воно загрожує комфортному міському стилю життя, давно облюбованому багатьма із нас, а також придатності для життя самої Землі. Настали критичні часи, а виклики перед нами, громадянами світу, складні, непереборні і вже досягли планетарного масштабу. Вплив лише кліматичної кризи вказує на жахаючі майбутності¹, ознаками яких є підвищення рівня морів, затоплення міст, масова міграція кліматичних біженців, гостра нестача продовольства внаслідок втрати орних земель через посуху, повені, засолення, а також масове вимирання біологічних видів. Декілька тихоокеанських островів уже зникли з лиця Землі, а в США перших кліматичних біженців уже зараз переселяють із низинних островів на вищі території. І це тільки початок.

Відомий фізик-теоретик Стівен Хокінг², філософ із Оксфорда Нік Бостром, підприємець-мільярдер

¹ У сучасній футурології слово «майбутнє» вживають у множині (англ. futures) для того, щоб наголосити на відсутності єдиного визначеного наперед майбутнього, а також для привернення уваги до багатоманіття бажаних та небажаних, ймовірних і не дуже варіантів та образів майбутнього. Відповідно до цього, ми у своєму перекладі теж здебільшого вживатимемо множину — «майбутності» або у формі новотвору «майбутні». — *Прим. перекл.*

² Останніми часами для англійського написання Hawking цього прізвища в україномовних джерелах набула поширення форма «Гокінг», яка істотно суперечить питомій англійській вимові [ˈhɔːkɪŋ], зафіксованій в усіх англійських словниках, зокрема

та інженер Ілон Маск серйозно попереджають про потенційну загрозу для виживання людства внаслідок розвитку «штучного суперінтелекту». Додамо до цього нестабільність через спорадичні терористичні акти, зростання економічної нерівності, глобальну епідемію психічних розладів у молоді, і може здатися, що ця книга буде пророцтвом кінця світу. І справді, тепер для написання «дуже короткого введення про майбутнє» наступили непрості часи.

Але тренди, що характеризують майбутнє, як бомбу сповільненої дії, — це лише один бік загальної картини.

Попри загрозу потенційної катастрофи, на яку вказують сучасні процеси, ми перебуваємо в дуже сприятливому становищі, щоб змінити ці негативні тенденції за допомогою засобів, які є в нашому розпорядженні. Як біологічний вид, ми ніколи раніше не були настільки свідомими, глобально пов'язаними та спроможними здійснити радикальні позитивні зміни, як сьогодні. Завдяки засобам миттєвої комунікації тепер є змога негайно мобілізувати мільйони людей на досягнення позитивних цілей, якщо покладатися на їхнє розуміння, ентузіазм та волю.

Незалежно від того, який вибір як біологічний вид ми зробимо щодо вирішення цих складних проблем, лінії майбутнього, які ми створюємо нашими діями

і в авторитетному Кембриджському словнику англійської вимови» (English Pronouncing Dictionary /18th Ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 226). Так само суперечить англійській вимові і форма «Гакслі» для неодноразово згаданого далі в цій книзі прізвища Нукслі братів Олдоса і Джуліана Хакслі — замість питомого англійського [ˈhʌksli], як подає зазначений словник (с. 241). — *Прим. ред.*

сьогодні, впливатимуть на загальне майбутнє усього людства впродовж тисяч, якщо не мільйонів наступних років. Люди завжди впливали на майбутнє, і в цьому ми переконуємося, ознайомившись з історію їхніх взаємин.

Тисячі років ми намагалися передбачити, контролювати, керувати майбутнім та зрозуміти його. Наші предки запитували порад в оракулів, тлумачили знамення зірок за допомогою астрології, дискутували про концепції часу й майбутнього з погляду філософії, писали утопії та антиутопії, а в сучасну наукову епоху намагалися передбачити майбутнє, накопичуючи та інтерпретуючи моделі з минулого й екстраполюючи їх на майбутнє.

Але єдиного, передбачуваного і визначеного майбутнього, на яке зорієнтоване трендове моделювання, насправді не існує. Натомість є безліч можливих майбутніх. В основі цієї трансформації сприйняття майбутнього лежить еволюція людської свідомості. Розуміння цього означає, що ми здатні уявляти і створювати майбутності на свій вибір, не забуваючи при цьому, що окремі люди, залежно від життєвих обставин, мають набагато більші можливості і вплив, аніж інші. Звісно, соціальні, політичні та економічні структури обмежують одних більше, інших — менше. Ми також повинні розрізняти майбутні, які ми можемо створювати, і майбутні, які є продовженнями певних незалежних і безсумнівних процесів, таких як щоденний схід і захід сонця або послідовна зміна пір року. Ми маємо усвідомлювати, що для ведення повсякденного життя кожен із нас використовує своєрідне «побутове передбачення». Воно базується на конкретних припущеннях про те, що громадський транспорт

надійний, бронювання подорожей заслуговує на довіру, а прогнози погоди зазвичай справджуються.

Ще донедавна соціальні та культурні системи ґрунтувалися на нашій вірі в те, що життя загалом проходить так, як і очікувалося. Але в XXI ст. ми вже спостерігаємо розпад багатьох соціокультурних та екологічних систем. Сучасний світ складний і ненадійний, проте завтра, найімовірніше, буде ще складніше. У 1990-ті рр. Міністерство оборони США запровадило новий термін VUCA, який став аббревіатурою від слів: Нестабільний (Volatile), Невизначений (Uncertain), Складний (Complex) і Неоднозначний (Ambiguous)⁹. Діловий світ з великим ентузіазмом включив VUCA у свій наратив лідерства.

З прискоренням темпів змін слово «майбутнє» вживають усе частіше — в популярних медіа, бізнес-літературі, в освітній та академічній сферах. Різноманітні консультанти називають себе футурологами. Здається, що з початком XXI ст., коли технологічні зміни набули експоненціальної швидкості, прискорився сам час, наближаючи «майбутнє» щоразу з більшою швидкістю. Популяризація терміна «майбутнє» призвела до виникнення по всьому світу урядових підрозділів, корпоративних агентств, консалтингових компаній, експертів з відстеження тенденцій, які стверджують, що вони зорієнтовані на майбутнє. Слово «майбутнє» стало трендовим, а виявлення тенденцій — дуже модним. Тепер для шкіл та університетів вважається обов'язковим включати в стратегічні плани словосполучення на кшталт «з урахуванням майбутнього» чи «підготовка до майбутнього». Водночас, як це не парадоксально, в бізнесі, державному управлінні та в освітніх колах

досі процвітає недалекоглядність, а написані за останні десятиліття футурологічні дослідження залишаються поза їхньою увагою.

З погляду окремої людини майбутнє таємниче і надзвичайно мінливе: іноді воно схоже на веселку, на кінці якої знаходиться горщик із золотом, до якого ніколи не вдається дійти. В інші моменти воно налітає на нас, наче торнадо, або топить у цунамі хаосу. Майбутнє парадоксальне: воно цілковито відкрите і перебуває поза нашим контролем. Водночас країни вкладають трильйони доларів, щоб його контролювати. Це — простір, де розгортається наукова фантастика, і це також сировина для проєктантів міст та політичних зануд. Майбутнє може бути коротким, ефемерним і настільки наповнене несподіванками, що здатне закінчитися відразу після настання, або, навпаки, — може здаватися, що для його приходу потрібна вічність. Наше особисте майбутнє, сповнене жахіттями або надіями та мріями, дивним чином поєднує смуток і радість з нашого минулого, але все одно його завжди можна створити заново завдяки сміливим діям у теперішньому.

У цьому «Дуже короткому введенні» до майбутнього я намагатимуся висвітлити всі ті численні аспекти, які з'ясувала впродовж своїх двадцятип'ятилітніх досліджень у захопливій царині футурології. Я відзначатиму деякі суперечності, пов'язані з розумінням майбутнього, особливо між науковими передбаченнями, з одного боку, та необґрунтованими спекуляціями — з іншого. Крім того, ми говоритимемо про те, чи є майбутнє часом, а чи місцем, а також про історію осмислення майбутнього за останні 3 000 років і про спроби прокласти курс між крайнощами

мальтузіанських апокаліптичних катастроф і техно-оптимістичною панорамою «рога достатку».

Хоча в цій книзі згадуватимуться й підходи, характерні для глянцевого популістських видань, проте її головна мета в іншому, а саме — познайомити допитливого читача з різноманітними вимірами міждисциплінарної галузі футурології, яка має вже п'ятдесятилітню історію та об'єднує під своїм крилом тисячі науковців, дослідників, практиків, а також студентів з усіх континентів. Футурологія є глобальною академічною галуззю знань, яка функціонує на основі припущення, що людська свідомість уже достатньо розвинена для того, щоб охопити різні можливості майбутнього, і що ми є вільними суб'єктами, які можуть створювати світи за своїм власним вибором і свідомо впливати на власну еволюцію. Ознайомлення читачів із мистецтвом і наукою цього плюралістичного підходу до розуміння світу множинних майбутніх і є головною метою цієї книги.

Назва науки про майбутнє

Англійське слово «майбутнє» (future) ймовірно з'явилося у XIV ст. Етимологічний словник англійської мови вказує, що воно походить від латинського «futura/futurus», яке означає «те, що має бути» або «те, що буде» — від дієслова «бути» («esse»)¹. У старофранцузькій мові слово «futur», яке позначає майбутнє, тобто те, що прийде, з'являється у XIII ст. Попри те, звичне для сьогодення уявлення про майбутнє набагато давніше.

¹ В українській мові слово «майбутнє» похідне від словосполучення «має бути». — Прим. перекл.

Дослідження, які стосуються майбутнього, тепер такі розповсюджені й різноманітні, що для їхнього позначення використовують цілу низку термінів, найпоширенішими з яких є «футурологія» (Futures studies), «форсайт» (Foresight) та «перспектива» (Prospective). Розглядаючи головні терміни, я намагаюся впорядкувати й узгодити все це різноманіття. Найдавніший спосіб бачення майбутнього називався «пророцтвом». Він був пов'язаний з дораціональним світоглядом, характерним для I тисячоліття до нашої ери. Сьогодні цей термін уживають доволі рідко, за винятком хіба що ЗМІ, які намагаються вульгаризувати заняття футурологів.

На початку XX ст. будь-які матеріали про майбутнє найчастіше називали «прогнозами». Тоді на тлі віри у прогрес та начебто безмежні перспективи науки і техніки у моду ввійшли прогнози відомих людей. Яскравий приклад — неабиякий успіх серії книг «Сьогодні і завтра» («To-day and To-morrow»), що виходили у Великобританії в 1920-х роках. Прогнозування заново відродилося у 1960-х роках, і йому досі віддають перевагу ті, хто вважає свій підхід природничо-науковим. З усіх термінів, які ми розглядаємо, прогнозування найближче до передбачення. Його часто пов'язують із технологічним розвитком, наприклад, у «технологічному прогнозуванні». Хоча прийнято вважати, що футурологія — це, як правило, прогнозування на основі екстраполяції сьогоденних трендів, проте насправді прогнозування майбутностей є лише одним із кількох головних футурологічних підходів.

Як зазначає в наступній цитаті дослідник історії футурології Воррен Веґар, одним із перших, хто

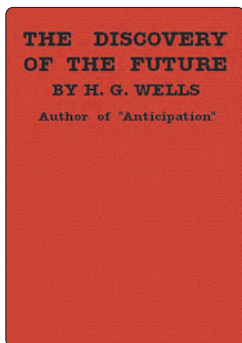
закликав до більш формалізованого вивчення майбутніх наслідків нових технологічних винаходів, був Герберт Веллс:

Не буде перебільшенням уважати 24 січня 1902 р., коли Веллс прочитав лекцію у Королівському інституті, днем народження науки про майбутнє.

Герберт Веллс

Після успішної публікації в 1901 р. його новаторської книги «Передбачення» («Anticipations») Веллса запросили прочитати лекцію в Королівському інституті у Лондоні, яку пізніше опублікували під

Обкладинка і титульна сторінка 1-го видання книги Герберта Веллса «Відкриття майбутнього» (London: T. Fisher Unwin, 1902. – 95 p.).

назвою «Відкриття майбутнього» («The Discovery of the Future»). В ній він обґрунтовував необхідність систематичних «академічних досліджень майбутнього». Минуло ще 50 років, перш ніж ці слова почали серйозно сприймати в академічному середовищі. У радіопередачі 1932 р. Веллс висловив обурення щодо того факту, що у світі є тисячі професорів історії, але немає жодного професора форсайту. Під *форсайтом* він розумів урахування майбутніх наслідків наших дій. За його словами:

Усі ці нові речі, ці нові винаходи та нові сили з'являються одночасно; всі вони тягнуть за собою певні наслідки, але ми починаємо перейматися цим лише тоді, коли вони завдають нам сильної шкоди.

Першим, хто намагався застосувати науковий підхід до вивчення майбутнього, був німецький професор історії та державного управління Осип К. Флехтгайм

Зміст

Передмова редактора	5
Preface for Ukrainian translation	8
Передмова авторки до українського видання	9
Вступ	18
1 Три тисячоліття уявлень про майбутнє	45
2 Множинні майбутності.....	85
3 Еволюція науки про майбутності.....	112
4 Кришталеві кулі, літаючі автомобілі та роботи	139
5 Технотопічні чи людиноцентричні майбутності?	166
6 Великі виклики глобальних майбутностей.....	191
Післямова.....	220
Додаток. Хронологія осмислення майбутностей у світі	223
Використані джерела	229
Для подальшого читання	233
Доповнення перекладача.....	246
Іменний та предметний покажчик	249